

ZALOŽNO PRAVO U RIMSKOM PRAVU

REZIME: Pravni instituti starog Rima, naročito oni iz stvarnog i obligacionog prava, mnogo su uticali na rešenja koja se i danas koriste. Do današnjih dana sačuvani su pojedini instituti rimskog prava kao što su: zaštita svojine, podele stvari, državina, službenosti i klasifikacije ugovora. U rimskom pravu u grupu stvarnih prava na tuđim stvarima (*iura in re aliena*), između ostalih, ubrajala su se i založna prava. Založno pravo je pravo obezbeđenja. Rimljani su u založna prava ubrajali fiduciju, *pignus* i hipoteku.

Ključne reči: *založno pravo, fiducia, pignus, hypothecam*

1. Uvod

Rimska država je prestala da postoji pre više od jednog milenijuma, međutim rimsko pravo se i dalje proučava. Iako danas ima mišljenja da je ono nepotrebno, ipak, ono predstavlja deo nasleđa iz antike i veoma je raznovrsno i bogato.¹ Zahvaljujući Rimljanima, Evropa pravo shvata kao tvorevinu ljudskog duha koja je zasnovana na razumu, podložna promenama i isključivo služi potrebama ljudi. Naime, sa osloncem na rimsku republikansku i klasičnu tradiciju pravo se danas u Evropi shvata kao sistem normi koje su ustanovljene u interesu svih građana ili bar većine i koje, kao takvo, uvek stavlja sve

* Doc. dr, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe u Novom Sadu, Univerzitet Privredna akademija Novi Sad, e-mail: sanja.m03@gmail.com

** Doc. dr, dekan - Pravni fakultet, Univerzitet Slobomir P., Republika Srpska, e-mail: danijelammikolic@gmail.com

¹ Maksimović S., Despotović D. (2016). Ugovor o delu u rimskom pravu. *Pravo: teorija i praksa*, 33 (7-9), str. 32.

građane u ravnopravan položaj. Navedena ideja o pravu predstavlja osnov za demokratiju. Može se zaključiti da je rimsko pravo uz grčku filozofiju temelj evropske civilizacije, te se bez poznavanja rimskog prava i njegove kasnije recepcije² ne može razumeti nastanak moderne Evrope, a bez poznavanja rimskih pravnih koncepata, savremeno pravo se ne može ni razumeti, a ni dalje razvijati. Rimsko pravo je dalo suptilni način pravnog rezonovanja, stvorilo dobru pravnu terminologiju i tehniku, a dalo je i rešenje problema koji se mogu pojaviti u svakom pravnom sistemu. Pravni instituti starog Rima, naročito oni iz stvarnog i obligacionog prava, mnogo su uticali na rešenja koja se i danas koriste. U vreme kada su počeli da se razvijaju gradovi i trgovina (srednji vek), Evropa je preuzela rimsko pravo, te prve građanske kodifikacije predstavljaju potomke Zbornika rimskog prava, sastavljenog za vreme vladavine cara Justinijana – tzv. *Corpus iuris civilis*. Može se reći da su tako do današnjih dana sačuvani pojedini instituti rimskog prava kao što su: zaštita svojine, podela stvari, državina, službenosti i klasifikacije ugovora.³

Založno pravo kakvo je postojalo u starijem rimskom pravu, ne postoji danas u kontinentalnom savremenom evropskom pravu. U starijem rimskom pravu obezbeđenje potraživanja poverioca postizano je institutom *fiducia cum creditore*. Kasnije su se razvili instituti ručna zaloga (*pignus*) i hipoteka. *Pignus* i hipoteka su, kao u savremenim kontinentalnim evropskim pravima, postale stvarna prava na tuđoj stvari koja deluju prema svima. Naime, svaki založni poverilac bio je ovlašćen da od svakog držaoca zahteva predaju stvari u njegovu državinu. Tuženi je bio ovlašćen da odbije tužbu založnog poverioca ako bi mu ponudio ili platio iznos duga. Ako tuženi ni posle podnesene tužbe, ne isplati dug, tuženi, u slučaju hipoteke, stiče državinu založne stvari. Mogućnost da je proda i svoju neispunjenu obavezu namiri.⁴

2. Pojam založnog prava

Založno pravo je stvarno pravo založnog poverioca prema imovini dužnika. Ovo pravo nije samo sebi cilj, već služi obezbeđenju potraživanja. To je jedan prateći odnos uz obligaciju.⁵ Svrha založnog prava je garancija

² Recepcija prava podrazumeva prihvatanje stranih pravnih normi u domaćem pravu. Data pojava se i danas događa iako se najznačajniji oblik recepcije odigrao u srednjovekovnim evropskim državama.

³ Stanojević O. (1986). Rimsko pravo. Beograd, Službeni list SFRJ, str. 7.

⁴ Babić I. (2008). Osnovi imovinskog prava: uvod u građansko pravo i stvarno pravo. Beograd, Službeni glasnik, str. 282-283.

⁵ Stanojević O. (2003). Rimsko pravo. Pravni fakultet Univerziteta u Srpskom Sarajevu, str. 217.

poveriocu za slučaj kada dužnik sam ili uz pomoć jemca ne može ispuniti svoju obavezu prema njemu. To njegovo pravo je zaštićeno sa *actio in rem*. Ono je, dakle, stvarno pravo i kao takvo je inkorporisano u založenu stvar. Ono prati stvar i za postojanje samog prava nema značaja u čijim se rukama ona nalazi, u zalogoprimečevim, zalogodavčevim ili u rukama nekog trećeg lica. Osnovne karakteristike založnog prava su apsolutnost i akcesornost, odnosno, ono može da stoji samo uz obligaciju radi čijeg obezbeđenja je i ustanovljeno. U vreme kada je teritorija i vlast polisa bila ograničena na grad i okolinu, dovoljno je da dužnik pređe u drugi grad, pa da mu poverilac ne može ništa. Nepošten dužnik će odbiti izvršenje odričući i samo postojanje duga, i može se dogoditi da poverilac ne uspe da dokaže suprotno naročito u vreme kada su se ugovori zaključivali svečanim formulama, bez prisustva svedoka (stipulacija). Postojanje zaloge je i neka vrsta dokaza da je ugovor zaključen, da obaveza postoji. Pojava založnog prava pretpostavlja razvijenije robno – novčane odnose, jer u prirodnoj privredi, malo je verovatno da mogu postojati uslovi za širu primenu založnog prava. Međutim, kao i mnoge druge ustanove i založno pravo je u Rimu prošlo dugu i značajnu tradiciju.⁶

2.1. Razvoj i oblici založnog prava

Najstarije rimsko pravo nije poznavalo založno pravo kakvo danas postoji u savremenom kontinentalnom evropskom pravu. Međutim, od najranijih vremena su nepoverljivi poverioci tražili način da se zaštite. Ne zna se tačno kada se u Rimu javilo založno pravo, ali je verovatno veoma staro. Naime, postupak *per pignoris capionem* (uzimanjem zaloge) upotrebljivan je u nekim sporovima na osnovu običaja, a u nekim na osnovu zakona. Na osnovu običaja uvedena je ova tužba za vojničke parnice. Vojniku je bilo dozvoljeno da na ime plate uzme neku stvar u zalogu od onoga koji je dužan taj novac pa nije dao. Ovaj novac koji se daje na ime vojničke plate zove se vojnički novac (*aes militare*). Zakonom je uveden postupak *pignoris capio*, primera radi, Zakonom XII tablica, protiv kupca žrtvene životinje koji nije platio cenu, zatim protiv lica koje nije platilo zakupninu za tegleću marvu, koju je neko dao u najam da bi došao do novca koji je namenio obrednoj gozbi, odnosno prinošenju žrtve. Isto tako, cenzorski zakon dopustio je postupak *pignoris capio* u korist zakupaca državne poreze (*publicani*) protiv onih koji

⁶ Ignjatović M. (2010). Rimsko pravo: priručnik za pripremu ispita. Banja Luka, Panevropski univerzitet Aperon, str. 53-54.

duguju porez (*vectigal*) na osnovu nekog zakona.⁷ Međutim, ovo nije najstariji oblik založnog prava. O tome nam dokaze pruža i uporedno pravo. Egipat i Mesopotamija su pronašli veoma domišljate načine za obezbeđenje potraživanja, iako nisu znali za službenosti. Pronalaze se klauzule: „Ako ne vratim dug, neka me proždere lav“ ili „Neka mi se odseče desna ruka, iskopa oko“. Naročito je grčko pravo imalo razvijene oblike obezbeđenja, tako da je ovo bilo jedno od retkih područja prava u kojima su Grci nadmašivali Rimljane. Postoje načini obezbeđenja koji spadaju u obligaciono pravo. Oni se sastoje u tome što se pored dužnika obaveže još neko lice da plati dug (jemstvo) ili se sam dužnik dodatno obaveže za slučaj da ne izvrši svoju obavezu (ugovorna kazna, zatezne kamate). Međutim, ima i načina koji spadaju u stvarno pravo, a to su oblici zaloge.⁸ *Pomponius*, D.50, 17, 5: „Stvar je bolje osiguranje nego ličnost.“⁹ Može se zaključiti da je Pomponije smatrao da je bolje realno obezbeđenje od ličnog.

U starijem rimskom pravu obezbeđenje potraživanja poverioca postizano je u obliku fiducije (*fiducia*)¹⁰. Do fiducije je dolazilo tako što je založni dužnik, na tada uobičajeni način, prenosio vlasništvo stvari na poverioca, uz poseban dodatni sporazum (nazvan *pacta fiduciae*) na osnovu kojeg mu je založni poverilac trebao na isti način, istu stvar vratiti u vlasništvo kada prenosilac ispuni svoju obavezu zbog koje je i došlo do tog pravnog posla (fiducije). Dakle, poverilac je postajao vlasnik stvari koja je trebala poslužiti kao garancija za ispunjenje obaveze, ali je na osnovu sklopljenog sporazuma, preuzimao obavezu da će postupati na određeni način, odnosno, iako je bio vlasnik, imao je neka ograničenja u vezi sa korištenjem, a pogotovo u vezi s raspolaganjem stvarima. Obaveza prihvaćena putem *pactum fiduciae*, bila je u staro doba samo moralne naravi, odnosno nije bila utuživa. Dužnik koji je dao stvar poveriocu u vlasništvo nije se mogao poslužiti nekim pravnim sredstvom da bi drugu stranu naterao da postupi prema sklopljenom sporazumu. Uočava se da fiducija nije bila založno pravo u smislu stvarnog prava na tuđoj stvari, jer poverilac nije kao garanciju držao tuđu stvar, nego je nad njom imao pravo vlasništva. *Pactum fiduciae* mogao se odnositi i na druge slučajeve, kao što su davanje stvari na čuvanje kod duže odsutnosti vlasnika i prepuštanje stvari na besplatnu upotrebu ili korištenje drugome. Ti se slučajevi nazivaju

⁷ Gaj; Stanojević O. (prev.) (1982). *Institucije*, Beograd: Nolit, str. 259.

⁸ Stanojević O. (2003). *Rimsko pravo*. Pravni fakultet Univerziteta u Srpskom Sarajevu, str. 217.

⁹ Sič M. (2002). *Praktikum iz rimskog prava: život i pravo u rimskoj imperiji*. Novi Sad, Pravni fakultet, str. 123.

¹⁰ Termin *fiducia* na latinskom znači poverenje, jer su se ovi pravni poslovi zasnivali, pre svega na poverenju između ugovornih strana.

fiducia cum amico contracta, a napred izloženo osiguranje potraživanja nazivalo se *fiducia cum creditore contracta*. Prvobitna fiducija, verovatno je u sebi sadržavala pravo poverioca da u slučaju neispunjenja obaveze od strane dužnika, primljenu stvar trajno zadrži za sebe, a ne možda da je proda i iz dobijene cene namiri potraživanje, što je inače karakteristika razvijenog založnog prava. *Paulus, Sent.* 2, 13, 5: „Ako se između poverioca i dužnika zaključi ugovor, da se stvar data u fiduciju ne sme prodati, poverilac, ako mu dužnik nije platio dug, ipak može, posle kad ga je obavestio u određenoj formi (stvar datu u fiduciju), prodati; iz takvog ugovora ne može nastati *actio fiduciae*.“¹¹ Fiducija je u toku III ili II veka, još u doba republike, dobila pravnu sankciju, uvedena je tužba *actio fiduciae*. Ovom tužbom je dužnik, ako bi uredno ispunio svoju obavezu sadržanu u *pactum fiduciae*, mogao tražiti vraćanje stvari od druge strane. Međutim, ako bi stvar već bila otuđena, tužilac je mogao samo tražiti naknadu štete, jer se tužba *actio fiduciae* mogla koristiti samo protiv ugovornog partnera, a ne i protiv trećih lica.¹² Fiducija je vremenom zamenjena ručnom zalogom (*pignus*) i hipotekom (*hypothecam*). Zaloga (*pignus*) je stvarno pravo naplate potraživanja putem tuđe stvari. Titular ovog prava (založni poverilac) je lice koje ima položaj poverioca u nekom obligacionom odnosu, a založni dužnik (zalagodavac) je u tom odnosu dužnik. Međutim, i treće lice može da ustanovi zalogu na svojoj stvari za račun dužnika.¹³ *Pignus* se bitno razlikuje od fiducije. Nastajao je tako što je dužnik neformalno predao stvar poveriocu kao osiguranje potraživanja, s pravom da je zadrži sve dok dužnik ne ispunji svoju obavezu. Time se založno pravo, kao stvarno pravo na tuđoj stvari, zapravo tek i pojavilo. U suštini, založni poverilac nema čak ni državinu prema stvari već samo pritežanje (*detentio*), jer on nema pretenzije prema njoj, nema *animus*. Pravo mu ipak daje državinsku zaštitu, jer bi, u suprotnom, bio bespomoćan protiv uznemiravanja trećih lica, pa i samog založnog dužnika. Kod *pignus*-a dužnik je bio u mnogo povoljnijem položaju. On je, naime, i dalje ostao vlasnik, te je mogao upotrebiti *rei vindicatio*, ako bi stvar došla u ruke nekog trećeg. U prvo vreme založni odnos *pignus* imao je ograničen domet, jer je založni poverilac imao samo posed stvari kao oblik pritiska na dužnika, ali nije imao pravo prodaje stvari radi namirenja ni pravo na stvarnu tužbu (*actio in rem*) kojom bi se mogao koristiti protiv trećih lica, ako ostane bez poseda založene stvari. Ta prava stekao je kasnije.¹⁴ Uporedo

¹¹ Sič M. (2002). Praktikum iz rimskog prava: život i pravo u rimskoj imperiji. Novi Sad, Pravni fakultet, str. 123.

¹² Romac A. (1981). Rimsko pravo. Zagreb, Pravni fakultet, str. 196-197.

¹³ Malenica A. (2003). Rimsko pravo. Novi Sad, Pravni fakultet, str. 217.

¹⁴ Stanojević O. (2003). Rimsko pravo. Pravni fakultet Univerziteta u Srpskom Sarajevu, str. 219.

s ručnom zalogom razvio se u Rimu još jedan oblik založnog prava, koji je kasnije nazvan hipotekom (*hipotheca*). Hipoteka je, u rimskom pravu predstavljala zalaganje stvari bez državine stvari, na osnovu ugovora. Na osnovu tog ugovora poverilac nije sticao svojinu ni državinu stvari, niti je postajao detentor. Poverilac je na taj način sticao stvarno pravo na tuđoj stvari. Hipoteku je izgradilo pretorsko pravo u zakupima zemljišta i zgrada. Zakupac zemljišta ili zgrade ugovarao bi sa zakupodavcem da mu daje u zalogu poljoprivredna oruđa, stoku, robove (*invecta et illata*) radi obezbeđenja da će plaćati zakupninu. Ako zakupac ne plati zakupninu, zakupodavac je na osnovu ugovora bio ovlašćen da sudu podnese tužbu protiv zakupca (*interdictum Salvianum*) i zahteva da mu se te stvari predaju u državinu. U korist zakupodavca pretor je uveo i tužbu *actio Serviana*, koju je mogao podići protiv trećih lica kojima je zakupac preneo založene stvari. *Actio Serviana* je u periodu ranog principata bila proširena i na sve vrste ugovorne zaloge, kad god se stvar zalagala bez predaje u državinu. U novoj, proširenoj, funkciji ova akcija se nazivala *actio quasi Serviana*, a primenjivala se i na *pignus* kad založni poverilac izgubi državinu stvari. U Justinijanovoj kodifikaciji ova tužba nazvana je *actio hypothecaria* ili *actio pigneraticia in rem*.¹⁵ *Pignus* i hipoteka su postale stvarna prava na tuđoj stvari koja deluju prema svima. Naime, svaki založni poverilac bio je ovlašćen da od svakog držaoca zahteva predaju stvari u njegovu državinu. Tuženi je bio ovlašćen da odbije tužbu založnog poverioca ako bi mu ponudio i platio iznos duga. Ako tuženi ni posle podnesene tužbe ne isplati dug, tuženi, u slučaju hipoteke, stiče državinu založene stvari, mogućnost da je proda i svoju neispunjenu obavezu namiri.¹⁶

2.2. Nastanak i sadržaj založnog prava

Kao što je napred već navedeno, založno pravo ima karakter akcesornog prava, što znači da je i njegov nastanak vezan za postojanje drugog pravnog odnosa što ga to pravo osigurava. Dakle, uz pretpostavku da postoji glavni pravni odnos koji treba osigurati, do stvaranja založnog odnosa može doći na tri načina: ugovorom stranaka, sudskom odlukom i zakonskim propisom. Najčešći način nastanka založnopravnog odnosa jeste ugovor između stranaka, pri čemu treba razlikovati slučaj ručnog zaloga od hipoteke. Kod ručne zaloge dogovor među strankama nastaje na temelju neformalnog kontrakta (*contractus pigneraticius*), koji spada u realne ugovore, što znači da založni

¹⁵ Romac A. (1975). Riječnik rimskog prava. Zagreb, Informator, str. 199.

¹⁶ Stanojević O. (1998). Rimsko pravo. Beograd, Pravni fakultet, str. 219.

dužnik uz sporazum o davanju zaloge mora poveriocu predati stvar koja je predmet zaloge. Kod ovog ugovora, naime, sam sporazum stranaka ne stvara obavezu. Međutim, i sam sadržaj ugovora i način predaje stvari je neformalan, što znači da ga stranke mogu postići, odnosno izvršiti, na bilo koji način. S obzirom, da hipoteka ne uključuje predaju stvari, *contractus pigneraticus* kao realni ugovor nije mogao poslužiti za ugovaranje tog oblika založnog prava, pa je za to korišten poseban sporazum (*pactum conventum*, *pactum hypothecarium*), koji je takođe bio potpuno neformalan. Postojala je mogućnost da se hipoteka ustanovi i jednostranom izjavom volje u poslovima *mortis causa* (kao legat). Sudskom se odlukom založno pravo (*pignus iudiciale*) ustanovljavalo za slučaj izvršenja neke sudske odluke, pa je, prema tome, spadalo u područje izvršenja. *Pignus iudiciale* jeste institucija kasnijeg razvitka rimskog prava. U kasnijem periodu, razvio se čitav niz založnih prava, koja su bila ustanovljena zakonskim propisima, a nazivana su: *pignus tacitum*, *pignus legale*, *hypotheca legalis*. Založno pravo sadrži dva ovlaštenja: pravo posedovanja (*ius possidendi*) i pravo prodaje založene stvari (*ius distrahendi*) radi namirenja tražbine za koju je založno pravo vezano. *Ius possidendi* kod ručnog zaloga (*pignus*) nastaje odmah čim je založno pravo ustanovljeno, jer *contractus pigneraticus* ulazi u realne ogovore, kod kojih je predaja stvari konstitutivan element kontrakta. Kod hipoteke, međutim, predaja stvari dolazi u obzir tek od časa kada je bezuspešno protekao rok za ispunjenje glavne obaveze, pa poverilac odgovarajućim pravnim sredstvima zatraži njeno izručenje. Tek tada dolazi do izražaja poveriočevo pravo na *ius possidendi*. To pravo trajalo je do ispunjenja obaveze za koju je zaloga i ustanovljena. Nakon toga založni poverilac je bio dužan stvar vratiti založnom dužniku, koji se za tu svrhu mogao poslužiti tužbom *actio pigneraticia directa*. U potklasično doba bilo je dozvoljeno da založni poverilac zadrži založenu stvar i nakon podmirenja potraživanja za koju je zaloga osnovana, ako dužnik ima prema njemu drugih nepodmirenih obaveza, koje inače nisu bile osigurane zalogom. Za vreme držanja u posedu poverilac ne sme založenu stvar upotrebljavati, jer u tom slučaju čini krađu upotrebe (*furtum usus*). Izuzetno, to je bilo moguće na osnovu izričitog odobrenja založnog dužnika. *Ius distrahendi* sastoji se u pravu založnog poverioca da ukoliko obaveza osigurana zalogom nije ispunjena, stvar koju je imao u posedu ili ju je određenim pravnim sredstvima stekao u posed – proda i iz dobijenog iznosa namiri svoje potraživanje. Umesto prava prodaje založene stvari u klasično se doba moglo ugovoriti da će založena stvar pripasti založnom poveriocu u vlasništvo, ako dug ne bi bio na vreme plaćen. Ova klauzula, nazvana *lex commissoria*, bila je kasnije zabranjena, jer je pružala mogućnost za teško iskorištavanje položaja dužnika,

koji je mogao za relativno manju obavezu izgubiti stvar mnogo veće vrednosti. Nakon te zabrane, ostalo je pravo prodaje založene stvari jedini način namirenja potraživanja.¹⁷

2.3. Predmet založnog prava

U najstarije doba rimskog prava smatralo se da predmet založnog prava mogu biti samo telesne stvari. Međutim, to se vremenom promenilo. Predmet zaloge u klasičnom pravu može biti kako pokretna, tako i nepokretna stvar. Zalogodavac mora biti sopstvenik založene stvari, ali ne i kviritski, već može imati stvar i u bonitarnoj ili provincijskoj svojini. Izuzetak od ovog pravila je vezan za titulara dugoročnog otuđivog i nasledivog zakupa zemlje (*ius in agro vectigali*). S obzirom da nema nikakve smetnje da vlasnik ustanovi više založnih prava na istoj stvari, klasično pravo utvrđuje pravilo da se založni poverioci u tom slučaju naplaćuju po redosledu konstituisanja zaloge (*prior tempore potior iure*). To znači da se kasniji po vremenu naplaćuju samo iz preostale vrednosti stvari. Ako je založno pravo istovremeno ustanovljeno u korist više lica, primenjivano je pravilo da prednost ima onaj koji drži stvar, ali se tokom klasičnog perioda od toga odustalo, pa su svi takvi založni poverioci bili u istom položaju. Koncept o postojanju bestelesnih stvari¹⁸ omogućio je i zalaganje potraživanja, skoro svih službenosti, te dugoročnih zakupa zemlje. Kod zalaganja potraživanja, dolazilo je, u stvari, do prenosa potraživanja na založnog poverioca, a kod zalaganja službenosti i dugoročnih zakupa zemlje prenošeno je vršenje ovlašćenja. Po rimskom pravu i novac je mogao biti predmet zaloge, pri čemu se smatralo da isti oni komadi novca koji su primljeni u zalogu, moraju biti vraćeni zalagodavcu nakon prestanka založnog prava, jer *pignus irregulare* ne potiče iz rimskog, nego tek iz kasnijeg, pandektnog prava. *Pignus irregulare* najčešće se koristio kod davanja tzv. kaucija u gotovini. Način ostvarivanja prava iz zaloge, kod telesnih stvari sastojalo se u posedovanju i prodaji radi namirenja potraživanja. Međutim, ukoliko je predmet zaloge bilo potraživanje, njenim je zalaganjem založni poverilac stekao pravo da to potraživanje naplati od dužnika.¹⁹

¹⁷ Romac A. (1981). Rimsko pravo. Zagreb, Pravni fakultet, str. 199-202.

¹⁸ Rimljani su stvari delili na stvari božanskog prava i čovekovog, kao i na telesne i bestelesne. (Gaj, iz druge knjige institucija). Navedeno prema: Justinijanova digesta knj .1. Deo (2003). Preveo: Antun Malenica. Beograd, Službeni glasnik, str. 151.

¹⁹ Malenica A. (2003). Rimsko pravo. Novi Sad, Pravni fakultet, str. 217-219.

2.4. Prestanak založnog prava

Založno pravo, kao akcesorno, prestaje gašenjem obaveze povodom koje je nastalo. Pri tome treba razlikovati slučajeve ispunjenja obaveze (*solutio*), davanja umesto plaćanja (*datio in solutum*), novacije ili oprosta duga (*pactum de non petendo*), kada založni odnos u svakom slučaju prestaje, od slučaja kad obaveza postane neutuživa, jer u ovom poslednjem slučaju založno pravo i dalje ostaje. Kao stvarno pravo, založno pravo je prestajalo kao i druga stvarna prava na tuđim stvarima: propašću stvari i konfuzijom (*confuzio*), odnosno, onda kad bi založni poverilac stekao vlasništvo nad založnom stvari. Ako je stvar bila više puta zalagana, a jedan od založnih poverilaca stekne nad njom vlasništvo, njegovo pravo se gasi, ali on zadržava založna prava prema ostalim založnim poveriocima, isto kao da njegovo pravo i dalje postoji. Založni poverilac se mogao odreći svoga prava (*remissio*), na isti, neformalni način na koji je ono i osnovano. U slučaju prodaje založene stvari založno pravo je prestalo, ne samo za poverioca koji je iskoristio svoje pravo prodaje, nego i za sve ostale poverioce, ako ih je bilo. I na stvar koja je bila predmet založnog prava primenjivala se ustanova doslednosti (*longi temporis praescriptio*). Prema tome bi onaj ko je stvar stekao na osnovu valjane pravne osnove i pri tome nije znao da na njoj postoji založno pravo, postajao je vlasnik nakon proteka propisanog roka posedovanja (10 ili 20 godina), i to bez tereta na toj stvari. Založno pravo je prestajalo kada *actio hypothecaria* in rem nije bila iskorištena u predviđenom roku, dakle, prestajalo je i zastarom tužbe, u roku od trideset ili četrdeset godina. U tom slučaju je posednik, čak i kod nje mogao dokazati postojanje valjane pravne osnove sticanja (*iustus titulus*), stekavši stvar bez založnog tereta.²⁰

Zaključak

Analizom založnog prava u rimskom pravu, dolazi se do zaključka da, založno pravo kakvo je postojalo u starijem rimskom pravu, ne postoji danas u kontinentalnom savremenom evropskom pravu. U starijem rimskom pravu obezbeđenje potraživanja poverioca postizano je institutom *fiducia cum creditore*. Kasnije su se razvili instituti ručna zaloga (*pignus*) i hipoteka. *Pignus* i hipoteka su, kao u savremenim kontinentalnim evropskim pravima, postale su stvarna prava na tuđoj stvari koja deluju prema svima. Založno pravo je stvarno pravo založnog poverioca prema imovini dužnika. Ovo pravo nije

²⁰ Romac A. (1981). Rimsko pravo. Zagreb, Pravni fakultet, str. 205-206.

samo sebi cilj, već služi obezbeđenju potraživanja. To je jedan prateći odnos uz obligaciju. Svrha založnog prava je garancija poveriocu za slučaj kada dužnik sam ili uz pomoć jemca ne može ispuniti svoju obavezu prema njemu. To njegovo pravo je zaštićeno sa *actio in rem*. Ono je, dakle, stvarno pravo i kao takvo je inkorporisano u založenu stvar. Osnovne karakteristike založnog prava su apsolutnost i akcesornost, odnosno, ono može da stoji samo uz obligaciju radi čijeg obezbeđenja je i ustanovljeno. U založna prava rimsko pravo ubrajalo je fiduciju, pignus i hipoteku. Rimljani su stvari delili na stvari božanskog prava i čovekovog, kao i na telesne i bestelesne. Kod zalaganja potraživanja, dolazilo je, u stvari, do prenosa potraživanja na založnog poverioca, a kod zalaganja službenosti i dugoročnih zakupa zemlje prenošeno je vršenje ovlašćenja. Založno pravo, kao akcesorno, prestaje gašenjem obaveze povodom koje je nastalo. Kao stvarno pravo, založno pravo je prestajalo kao i druga stvarna prava na tuđim stvarima: propašću stvari i konfuzijom (*confuzio*), odnosno, onda kad bi založni poverilac stekao vlasništvo nad založnom stvari. U slučaju prodaje založene stvari založno pravo je prestalo, ne samo za poverioca koji je iskoristio svoje pravo prodaje, nego i za sve ostale poverioce.

Sanja Maksimović, LL.D

Assistant professor, The Faculty of Law for Commerce and Judiciary in Novi Sad, The University of Business Academy in Novi Sad

Danijela Despotović, LL.D

Assistant professor, The Dean – The Faculty of Law, Slobomir P University, Republic of Srpska

PLEDGE LAW IN ROMAN LAW

Abstract

THE legal institutes of the ancient Rome, particularly those referring to the Law of Things and Law of Contract, have had a great influence on the solutions which are nowadays still used. Up to this very day, there have been preserved some institutes of Roman law such as: the protection of property, the divisions of things, the right to the property, the right of servitude and the classification of contracts.

IN Roman law, in a group of real rights to someone else's property (*ius in re aliena*), there were, among the others, included the pledge rights. The pledge right is the right of security. Among the pledge rights, the Romans included *fiducia*, *pignus* and mortgage.

KEY words: *the pledge right, fiducia, pignus, mortgage*

Literatura

1. Babić, I., (2008). Osnovi imovinskog prava: uvod u građansko pravo i stvarno pravo. Beograd, Službeni glasnik
2. Gaj; Stanojević O., (prev.) (1982). Institucije, Beograd, Nolit
3. Maksimović, S., Despotović, D., (2016). Ugovor o delu u rimskom pravu. *Pravo: teorija i praksa*, 33 (7-9), str. 32-43
4. Malenica, A., (2003). Rimsko pravo. Novi Sad, Pravni fakultet

5. Stanojević, O., (1986). Rimsko pravo. Beograd, Službeni list SFRJ
6. Stanojević, O., (1998). Rimsko pravo. Beograd, Pravni fakultet
7. Stanojević, O., (2003). Rimsko pravo. Pravni fakultet Univerziteta u Srpskom Sarajevu
8. Sič, M., (2002). Praktikum iz rimskog prava: život i pravo u rimskoj imperiji. Novi Sad, Pravni fakultet
9. Ignjatović, M., (2010). Rimsko pravo: priručnik za pripremu ispita. Banja Luka, Panevropski univerzitet Aperon
10. Romac, A., (1975). Riječnik rimskog prava. Zagreb, Informator
11. Romac, A., (1981). Rimsko pravo. Zagreb, Pravni fakultet
12. Justinijanova digesta knj .1. Deo (2003). Preveo: Antun Malenica. Beograd, Službeni glasnik